

Edyta Zierkiewicz

Instytut Pedagogiki, Uniwersytet Wrocławski

Tony Evans (2015). *Counselling skills for becoming a wiser practitioner. Tools, techniques and reflections for building practice wisdom.* London–Philadelphia: Jessica Kinsley Publishers, ss. 240

Niedawno minęła dwudziesta rocznica utworzenia w Instytucie Pedagogiki Uniwersytetu Wrocławskiego, przez prof. Alicję Kargulową, studiów z zakresu poradnictwa (rok akad. 1995/1996). Początkowo studia te realizowane były jako trzyletnia specjalność na jednolitych 5-letnich studiach magisterskich, a po reformie szkolnictwa wyższego w związku z procesem bolońskim – jako dwuletnia specjalność na 3-letnich studiach licencjackich i półtoraroczna specjalność na studiach magisterskich. Obecnie w Instytucie Pedagogiki studentom studiów magisterskich do wyboru oferowane są dwie specjalności poradnicze: „Poradnictwo i pomoc psychologiczno-pedagogiczna” oraz „Poradnictwo zawodowe i coaching kariery”.

Początki kształcenia akademickiego w tym zakresie nie były łatwe – brakowało nie tylko wzorców, na których można było oprzeć koncepcję programową studiów, ale nawet publikacji naukowych z zakresu poradnictwa. Do początku lat 90. w zasadzie dostępnych było tylko około dziesięć monografii, w tym: dwie autorstwa Olgi Czerniawskiej (*Poradnictwo kulturalno-wychowawcze*, 1973; *Poradnictwo jako wzmacnianie środowiska wychowawczego*, 1977), dwie Alicji Kargulowej (*Praca poradni wychowawczo-zawodowej*, 1980; *Poradnictwo jako wiedza i system działań. Wstęp do poradczawstwa*, 1986)¹, Stanisława Szajka (*Orientacja i poradnictwo zawodowe*, 1979), Elżbiety Sujak (*Poradnictwo małżeńskie i rodzinne*, 1988) oraz Róży Pawłowskiej (*Poradnictwo pedagogiczne*, 1986). Jedynym metodycznym opracowaniem, a właściwie poradnikiem adresowanym do osób pragnących nauczyć się kompetentnie pomagać, była książka

¹ W obecnym numerze *Studiów Poradczawczych* opublikowana została recenzja najnowszej monografii Alicji Kargulowej (2016) pt. *Discourses of counsellogy: toward an anthropology of counseling* [Koronkiewicz, Wieszaczevska (2018). *Studia Poradczawcze / Journal of Counsellogy* 2018, s. 197–204).

Kontakty służące pomaganiu Lawrence'a Brammera (*Helping relationship*, 1973; wyd. pol. 1984), ale funkcjonowała ona wyłącznie w zamkniętym obiegu poradni. Instytucja poradni – wówczas jeszcze wychowawczo-zawodowej – nie budziła większego zainteresowania badaczy. Dopiero przełom polityczny '89 roku i otwarcie się Polski na trendy zachodnie doprowadziły do gruntownych zmian organizacyjnych i merytorycznych w obszarze poradnictwa, a także do sformułowania nowych oczekiwań względem kandydatów do pracy w poradniach (od 1993 roku działających pod nazwą poradni psychologiczno-pedagogicznych), oraz, co najistotniejsze, do pojawienia się czynników politycznych, ekonomicznych i obyczajowych formujących liberalno-demokratyczne społeczeństwo z coraz bardziej świadomymi swoich potrzeb i możliwości ich zaspokajania obywatelami. Jednym z wyraźnych trendów kulturowych, które zaistniały w polskim społeczeństwie po roku 1990, a który cały czas przybiera na sile, jest ten określany mianem „kultury terapeutycznej” (Furedi, 2003; Jacyno, 2007; i in.). Obserwuje się więc znaczący wzrost liczby „nowej klasy kapłanów” (tj. psychologów, psychoterapeutów, doradców), oraz m.in. orientację na powszechne stosowanie „emotywniej etyki” w konceptualizowaniu doświadczanego świata itp. (Nolan, za: Maślany, 2014). Na polskim rynku wydawniczym równoległe zaczęły pojawiać się klasyczne pozycje z zakresu poradnictwa psychologicznego (*Terapia nastawiona na klienta* Carla Rogersa, 1951, wyd. pol. 1991; i in.) oraz najróżniejsze poradniki (*Jak zdobyć przyjaciół i zjednać sobie ludzi* Dale'a Carnegie, 1936, wyd. pol. 1995; i in.), które zachęcały swoich czytelników do podejmowania działań samopomocowych, jak też do korzystania z pomocy profesjonalnych doradców. Jednocześnie poradnictwo nie ominęły zjawiska charakterystyczne dla polityki i ekonomii liberalno-kapitalistycznej, takie jak konkurencja rynkowa, reklama czy marketing, a także inne zmiany kulturowe, niesione przez popkulturę i wyrażające się dążeniami hedonistycznymi.

Wspominam o tym wszystkim nie tylko po to, by podkreślić, jak wiele zmieniło się w obszarze polskiego poradnictwa, ale przede wszystkim by ogólnie zarysować kontekst dla recenzowanej tu książki.

Becoming a wiser practitioner. Tools, techniques and reflections for building practice wisdom to książka, która może zainteresować polskich poradowniców (badaczy poradnictwa, teoretyków, dydaktyków) oraz praktyków (doradców i psychoterapeutów), ponieważ jednocześnie w systematyczny sposób prezentuje koncepcję stawania się kompetentnym pomagaczem i zachęca do urefleksyjnionego prowadzenia takiego procesu (czy to już działających profesjonalistów czy studentów zapoznawanych z nauką i sztuką pomagania). Autorem tego opracowania jest Tony Evans, wykładowca na Wydziale Psychologii Uniwersytetu Roehampton w Londynie i czynny psychoterapeuta.

Książka *Counselling skills for becoming a wiser practitioner* ukazała się w serii wydawniczej pt. „Essential skills for counselling”, obejmującej na razie cztery pozycje, w tym: *Counselling skills for working with trauma*, *Counselling skills*

for working with shame oraz *Counselling skills for working with gender diversity and identity*. Z jej tytułu jednoznacznie wynika, że celem autora (i wydawców) jest zapoznanie czytelników z umiejętnościami kluczowymi w pracy doradcy – w tym przypadku związanymi z prowadzeniem namysłu nad konstruowaniem roli zawodowej oraz nad praktyką pomocową – tą już podjętą lub planowaną na niedaleką przyszłość. Studenci, wybierając specjalność „poradnictwo” na studiach pedagogicznych w Uniwersytecie Wrocławskim, bardzo często oczekują, że szybko posiadą wiedzę technologiczną, pozwalającą im pracować „na” problemach i osobowości wspomaganych, raczej niż (współ)pracować z klientami nad poznawaniem przez tych ostatnich samych siebie i poszukiwaniem przez nich sposobów rozwiązywania własnych problemów (Łysak, 2010; Czerkawska, 2013). Studentów interesują strategie modyfikowania zachowań (a także przekonań czy sposobu przeżywania emocji) u wspomaganych, jak w „inżynierii behawioralnej”. Na początku studiów rzadko zadają sobie sprawę z tego, że przede wszystkim muszą pracować nad sobą – że to ich osobowość, postawy, wartości, wiedza, poglądy i doświadczenia będą stanowiły, podczas edukacji akademickiej, „obiekt” ich refleksyjnej „obróbki”, a w obszarze zawodowym ich główne narzędzie pracy (Corey, 2005, s. 36–67). Dopiero później – nie bez pewnego rozczarowania – zaczynają uświadamiać sobie konieczność zweryfikowania własnych oczekiwań względem kształcenia uniwersyteckiego oraz wymogów swojej przyszłej profesji. Dość szybko jednak wydają się dochodzić do wniosku, że pożądane w zawodzie doradcy cechy i postawy, takie na przykład jak empatia, nieocenianie, otwartość itp., właściwie już posiadają – dzięki wychowaniu w rodzinie, nieprofesjonalnym doświadczeniom w pomaganiu znajomym czy przynależności do grupy wyznaniowej (Szumigraj, 2016). Takie opinie sugerują, że studenci, zanim jeszcze podejmą pracę zawodową, „czują”, iż ich proces samorozwoju zakończył się. Nic więc dziwnego, że na studia przychodzą jedynie po to, by zapoznawać się technikami i metodami wpływania na innych (i aby zdobyć certyfikat upoważniający ich do podjęcia zatrudnienia). Zresztą niektóre z zajęć dydaktycznych mogą niejako umacniać ich w tym przekonaniu, ponieważ poświęcone są właśnie nauce metod pracy w poradnictwie indywidualnym i grupowym. Książka Evansa akcentuje natomiast kwestię fundamentalną dla skutecznej, a przede wszystkim etycznej i twórczej pracy doradcy – tj. znaczenie trwającego całe życie (zawodowe) procesu nabywania mądrości².

W swojej książce Evans przedstawia kolejne etapy procesu stawania się mądrzejszym praktykiem (*wiser practitioner*), a raczej swoiste mikro-umiejętności, składające się na kompetencję, którą można określić mianem „zawodowej mądrości” doradcy, świadomie zaangażowanego w pracę nad sobą. Mądrość – w odróżnieniu od inteligencji, rozumianej jako dziedziczony potencjał

² W polskiej psychologii kwestię mądrości rozważa Maria Straś-Romanowska, ale rozumie ją przede wszystkim jako postawę życiową możliwą do osiągnięcia w okresie tzw. późnej dorosłości (Straś-Romanowska, 2002; Kozerska, 2017).

intelektualny – rozwija się w trakcie robienia/wykonywania (*doing*), odczuwania, patrzenia, słuchania, wyobrażania sobie i przeżywania (Evans, 2015, s. 20), a więc w praktyce, odbywającej się w świecie realnym. Rozdział wprowadzający Evans poświęca na objaśnienie tej różnicy, pisząc o rzeczywistości istniejącym terytorium i o (dwuwymiarowej) mapie, a także o teorii i praktyce oraz modelu pomocowym opartym na założeniach wybranej koncepcji i profesjonalnym wspieraniu, które nazywa usytuowanym (*situated action*). Podkreśla on znaczenie działania elastycznego, dopasowanego do realnego kontekstu i zachodzących zmian (a nie kurczowo trzymającego się teorii), otwartego na każdego klienta i jego unikalną odrębność, działania realizowanego w dialogu i polegającego na odkrywaniu, poznawaniu, reagowaniu na to, co się aktualnie dzieje (a więc także na improwizowaniu i kierowaniu się intuicją) itd.

Chcąc uczynić swoją narrację spójną i „płynną”, autor używa – niezbyt dla mnie jednak przekonującej – metafory „strumieni mądrości” (w sumie tych „strumieni” jest 34, a odnoszą się one do umiejętności, wiedzy, świadomości płynącej z doświadczenia [*experiential awareness*], cech osobowości i życiowej postawy; Evans, 2015, s. 18), które napełniają „studnię” (Evans, 2015, s. 19). Praca nad sobą – utożsamiona przez Evansa ze staniem na brzegu studni, wskoczeniem do niej, a potem jeszcze głębszym zanurzeniem się w niej – wymaga zdobycia się na odwagę. Każda nowa sytuacja budzi niepokój i niepewność, dlatego bez zawierzenia w siebie nie uda się wejść w intersubiektywną przestrzeń spotkania z klientem (Evans, 2015, s. 42). Można zresztą powiedzieć, że większość osób, jeśli nie wszystkie, które podejmują studia na psychologii czy pedagogice (tu: poradnictwie) spełniają ten wstępny warunek; co więcej, zapewne posiadają już jakieś doświadczenia we wspieraniu innych. Uświadomienie sobie ciężaru odpowiedzialności za konstruktywną, produktywną relację z klientem dla niektórych osób może się stać obciążeniem, odbierającym odwagę – przez to kwestia wiary w siebie staje się kluczową dla podjęcia procesu nabywania mądrości. Tym i innym osobom można doradzić: „bój się/czuj strach, ale rób to dalej” (*feel fear, and do it anyway*; Evans, 2015, s. 47). Wydaje się, że Evans przede wszystkim chce przekonać swoich czytelników, by nie tracili świeżości, zainteresowania, a nawet podekscytowania swoją praktyką zawodową, by nie dążyli do zdobycia kontroli (poprzez wiedzę teoretyczną), ani przesadnie nie koncentrowali się na swoich porażkach i błędach (Evans, 2015, s. 51). Otwarcie się na dokonywanie odkryć, na przygodę, wyprawę wydaje się zakładać odczucie radości, zaciekawienia, pragnienie działania. Kluczową kwestią jest też rozbudzenie w sobie potrzeby uczenia się i krytycznej refleksji nad przebiegiem tego procesu (przede wszystkim po to, by nie wyrabiać w sobie złych nawyków, a błędy traktować jak „życiowy materiał edukacyjny”; Evans, 2015, s. 55, 60).

Tego rodzaju spostrzeżenia wypełniają całą książkę, ale choć wydać się one mogą oczywiste, a nawet momentami banalne, to, moim zdaniem, wyczerpująco omawiają wszystkie najważniejsze zagadnienia składające się na „terapeutyczną

mądrość” oraz na najważniejsze umiejętności skutecznego i etycznego doradcy. Evans pomaga czytelnikom – przede wszystkim przyszłym adeptom pomocowych profesji – podjąć systematyczny namysł nad właśnie formowaną i już rozwijaną tożsamością zawodową. W tym celu, oprócz wyjaśniania kolejnych zagadnień i dzielenia się swoimi doświadczeniami i przemyśleniami, przytacza krótkie wypowiedzi studentów, a także zdaje czytelnikom osobiste pytania, pozwalające im spojrzeć na siebie z różnych perspektyw, np. „Gdyby twoje życie było opowieścią, to jak myślisz, jakie byłyby jej centralne tematy?, Czy czujesz się autorem swojej opowieści? Kto autoryzował twoją opowieść, kiedy byłeś/byłaś dzieckiem? Jakie tematy dodali oni od siebie? Jeśli kolejne pięć lat byłoby następnym rozdziałem twojej opowieści, to o czym chciał/a/byś, aby on był?” (Evans, 2015, s. 87). Refleksje, którymi dzieli się Evans, pomagają też lepiej zrozumieć klienta, naturę nawiązywanej z nim relacji, jej znaczenie w życiu wspomagane. Zwolnij, słuchaj, pocuj – sugeruje autor; bez wyrobienia w sobie takiej postawy (tu: cierpliwości, uważności, wrażliwości) doradca nie nawiąże prawdziwego, pełnego kontaktu z klientem, nie pozna go, nie zobaczy go w jego unikalnym usytuowaniu (Evans, 2015, s. 102–106). Rzeczywiste słuchanie klienta polega na usłyszeniu emocjonalnej treści jego przekazu („muzyki ukrytej pod słowami”; Evans, 2015, s. 106). Ale – aby osiągnąć mistrzostwo w tym obszarze, lub choćby poziom zaawansowany – doradcy muszą wypracować umiejętność samoregulacji (tj. zdolności skutecznego kierowania jednocześnie swoimi poznawczymi, emocjonalnymi i behawioralnymi reakcjami na – ogólnie mówiąc – środowisko; Evans, 2015, s. 106). Ta umiejętność oraz 33 inne składają się na zasoby, które umożliwią im stać się nie tylko dobrymi, ale prawdziwie mądrymi doradcami (Evans, 2015, s. 114).

Książka Evansa, choć budzić może pewne kontrowersje, wynikające m.in. z jego priorytetyzowania intuicji i spontaniczności względem teorii, a nawet samego myślenia (które czasami uznaje on za kontrproduktywne; Evans, 2015, s. 144), jest godna polecenia osobom interesującym się – zawodowo lub nieprofesjonalnie – zjawiskiem pomagania innym. Mimo iż recenzowane opracowanie dotyczy kwestii pozornie oczywistych, to skłania do refleksji i pogłębionej samoobserwacji, dzięki czemu wspieranie osób potrzebujących zmienia się w zadanie o charakterze samorozwojowym, a nie zręczną manipulacją emocjami i przekonaniem tych drugich.

Becoming a wiser practitioner może uzupełnić i wzbogacić istniejące na polskim rynku publikacje – zwłaszcza te dotyczące poradnictwa dialogowego, z którym blisko koresponduje koncepcja Evansa. O ile Bożena Wojtasik, w swoich książkach (1993, 1997), teoretycznie uporządkowała metody poradnictwa dialogowego i opisała warsztat doradcy konsultanta, o tyle Tony Evans zaprezentował te zagadnienia niejako od strony praktycznej i warsztatowej. Z całą pewnością lektura jego książki powinna być obowiązkowa dla studentów poradnictwa.

Bibliografia

- Brammer, L. (1984). *Kontakty służące pomaganiu. Procesy i umiejętności*. Tłum. J. Mieścicki, M. Żardecka. Warszawa: PTP.
- Carnegie, D. (1995). *Jak zdobyć przyjaciół i zjednać sobie*. Tłum. P. Cichawa. Warszawa: Studia Emka.
- Corey, G. (2005). *Teoria i praktyka poradnictwa i psychoterapii*. Tłum. K. Mazurek. Poznań: Zysk i S-ka.
- Czerkawska, A. (2013). *Poradnictwo egzystencjalne. Założenia – inspiracje – rozwiązania praktyczne*. Wrocław: Wydaw. Naukowe DSW.
- Czerniawska, O. (1977). *Poradnictwo jako wzmacnianie środowiska*. Warszawa: IW CRZZ.
- Czerniawska, O. (1973). *Poradnictwo kulturalno-wychowawcze. Problemy i formy*. Warszawa: CRZZ.
- Furedi, F. (2003). *Therapy culture: cultivating vulnerability in an uncertain age*. Londyn: Routledge.
- Jacyno, M. (2007). *Kultura indywidualizmu*. Warszawa: PWN.
- Kargulowa, A. (1980). *Praca poradni wychowawczo-zawodowej. Model empiryczny i różnicowanie się funkcji*. Warszawa: IW CRZZ.
- Kargulowa, A. (1986). *Poradnictwo jako wiedza i system działań. Wstęp do poradownictwa*. Wrocław: Wydaw. Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Kargulowa, A. (2016). *Discourses of counselling: toward an anthropology of counseling*. Kraków: Towarzystwo Naukowe „Societas Vistulana”.
- Koronkiewicz, K., Wieszaczewska, A. (2018). Alicja Kargulowa *Discourses of counselling: toward an anthropology of counseling*, 2016 [recenzja]. *Studia Poradownicze*, 197–204.
- Kozerska, A. (2017). Wybrane psychologiczne koncepcje mądrości z perspektywy badań nad uczeniem się w okresie późnej dorosłości. *Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Humanistas Pedagogika*, 15, 125–134.
- Łysak, A. (2010). Wirtualny klient według studentek i studentów poradnictwa, czyli „tak jak na amerykańskich filmach (tylko bez kozetki)”. W: E. Zierkiewicz, V. Drabik-Podgórna (red.), *Poradnictwo w kulturze indywidualizmu*. Wrocław: Atut.
- Maślany, K. (2014). Kultura terapeutyczna – mnożenie bytów ponad potrzebę czy warte uwagi narzędzie wyjaśniające? W: E. Zierkiewicz, A. Ładyżyński (red.), *Peryferie i pogranicza poradnictwa*. Wrocław: Atut.
- Pawłowska, R. (1986). *Poradnictwo pedagogiczne*. Warszawa: WSiP.
- Rogers, C.G. (1991). *Terapia nastawiona na klienta. Grupy spotkaniowe*. Tłum. A. Dodziuk, E. Knoll. Warszawa: Thesaurus Press.
- Straś-Romanowska, M. (2002). Mądrość człowieka starego – nawiązanie do teorii C.G. Junga. W: R. Saciuk (red.), *Psyche w sidła iluzji. O psychoanalizie*. Wrocław: Wydaw. Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Sujak, E. (1988). *Poradnictwo małżeńskie i rodzinne*. Katowice: Księgarnia św. Jacka.
- Szajek, S. (1979). *Orientacja i poradnictwo zawodowe*. Warszawa: PWN.

- Szumigraj, M. (2016). Kompetencje doradców w autopercepcji studentów. *Dyskursy Młodych Andragogów*, 17, 141–155.
- Wojtasik, B. (1993). *Doradca zawodu, studium teoretyczne z zakresu poradownictwa*. Wrocław: Wydaw. Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Wojtasik, B. (1997). *Warsztat doradcy zawodu. Aspekty pedagogiczno-psychologiczne*. Warszawa: PWN.